

ВПЛИВ ЗМІНИ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГОВИХ ПОКАЗНИКАХ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ НА СИСТЕМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ТІНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ЗАГРОЗИ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ

*В. В. Ксендзук, к. е. н., доцент, Державний університет «Житомирська політехніка»,
valentya.ksendzuk@gmail.com, orcid.org/0000-0001-7670-7350,*

*Т. П. Назаренко, к. е. н., доцент, Державний університет «Житомирська політехніка»,
tatyana.nazarenko12@gmail.com, orcid.org/0000-0003-4602-414X,*

*І. В. Супрунова, к. е. н., доцент, Державний університет «Житомирська політехніка»,
SuprunovaI3s@gmail.com, orcid.org/0000-0001-5484-6421*

Методологія дослідження. Результати отримані за рахунок застосування методів: порівняльного аналізу та групування – при узагальненні ролі та місця України в міжнародних рейтингових показниках розвитку зовнішньої торгівлі; аналізу і синтезу – при характеристиці міжнародних рейтингів; індукції та дедукції – для окреслення висновків та обґрунтування доцільності розвитку механізмів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю країни, враховуючи зміни, що відбуваються в рейтингових позиціях провідних міжнародних показників розвитку зовнішньої торгівлі.

Результати. Україна відноситься до країн із найнижчим рівнем свободи (в т. ч. торговельної) і характеризується як «переважно не вільна» країна. Індекс логістичної ефективності підтверджує недостатній рівень розвитку транспортної інфраструктури (необґрунтовані витрати на обслуговування доріг, незадовільний фінансовий стан і управління державними залізницями, слабка надійність портів). За Індексом залучення у світову торгівлю ситуація в Україні суттєво з кожним роком погіршується. За рівнем конкурентоспроможності Україна втратила 2 позиції, однак другий рік поспіль покращуються місце країни за критерієм «ринок товарів». За Індексом легкості ведення бізнесу Україна займає найнижчі позиції серед країн-сусідів. Отримані результати свідчать про низькі позиції країни, порівняно з іншими країнами, що розвиваються, в проаналізованих міжнародних рейтингах та необхідність змін в системі державного управління зовнішньоторговельними відносинами в контексті детінізації національної економіки.

Новизна. Здійснено оцінку стану та розвитку зовнішньої торгівлі України через визначення місця країни у міжнародних рейтингах на основі: індексу економічної свободи, індексу залучення у світову торгівлю, індексу конкурентоспроможності, індекс легкості ведення бізнесу, індекс логістичної ефективності.

Практична значущість. Проаналізовано міжнародні рейтинги щодо стану та розвитку зовнішньої торгівлі України. Отримані результати дослідження є підставою для удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики, що позитивно впливатиме на розвиток експортно-імпортних операцій, інвестиційну привабливість країни та зацікавленість суб'єктів господарювання у виході на зовнішні ринки товарів і послуг.

Ключові слова: державне управління, зовнішня торгівля, індекс економічної свободи, індекс залучення у світову торгівлю, індекс конкурентоспроможності, індекс легкості ведення бізнесу, індекс логістичної ефективності, тінізація економіки, державна безпека.

Постановка проблеми. Процеси інтернаціоналізації суб'єктів господарювання, пов'язані з прагненням до здійснення вільної торгівлі в глобальному масштабі. Глобалізація на рівні країни характеризується: відкритістю економіки, часткою зовнішньої торгівлі у ВВП, обсягом потоків іноземних інвестицій та іншими показниками економічного розвитку. Найрозвинутіші економіки світу впливають на майбутнє країн, що розвиваються. Такий вплив можна визначити шляхом аналізу показників зовнішньої торгівлі, що є однією з основних видів діяльності, необхідних для виходу на міжнародні ринки, та позитивних рис економічного розвитку.

За даними Світової організації торгівлі [10] вже декілька років підряд Китай, США та Німеччина залишаються світовими лідерами в зовнішній торгівлі. З точки зору ефективного ведення зовнішніх операцій, китайська економіка характеризується позитивним збільшенням експорту порівняно з імпортом, що призводить до позитивного сальдо міжнародної торгівлі з 1994 року. У 2015 році ЄС посів друге місце у світовому експорті та імпорті товарів. З іншого боку, Сполучені Штати зафіксували більшу частку у світовому імпорті, ніж ЄС чи Китай, і посіли в цьому відношенні перше місце серед країн світу. Крім Німеччини, серед країн-членів ЄС у списку найбільших імпортерів та експортерів у світі знаходяться Франція, Нідерланди, Великобританія.

Проаналізовані дані свідчать про позитивну динаміку розвитку зовнішньої торгівлі Китаю і, як відзначають дослідники: «Кожен наступний рік приносить значний прогрес, і, знаючи дані про темпи економічного зростання, слід очікувати подальшого розширення торгівлі разом із збільшенням у виробничих потужностях. Китай – єдина країна, яка продовжує реєструвати експоненціальне зростання як експорту, так і імпорту, що відображає зростаючу відкритість китайської економіки та її роль у підтримці глобальної торгівлі за останні три роки» [2].

Досягнення поставлених цілей та зайняття відповідного місця на конкурентному міжнародному ринку країнами, що розвиваються, відбувається в умовах глобалізації та

інтеграції національних економік. Ці процеси для України ускладнені високим рівнем тінізації економіки як загрози державної безпеки, що перешкоджає приєднанню країни до країн-лідерів на міжнародних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі безпосередньо систему державного управління зовнішньоекономічними процесами вивчали такі науковці, як: Борисенко О. П. (2013), Коліжук О. О. (2012), Коршунова Г. С. (2000), Кравченко В. О. (2004), Крупін В. Є. (2008), Литвин Н. Ю. (2014), Машков А. О. (2014), Мерзляк А. В. (2003), Онищенко О. А. (2008), Письмаченко Л. М. (2008), Скрябіна Д. С. (2014), Філіна Г. І. (2003), Яворський А. І. (2002).

Формулювання мети статті. Роль та місце України, як країни, що розвивається, і характеризується значним рівнем тінізації національної економіки в міжнародній торгівлі, можна оцінити за допомогою рейтингових світових показників. Тому метою дослідження є розглянути роль та участь України в міжнародній торгівлі через аналіз зміни позицій в рейтингових показниках, що формується на світовому рівні. Зокрема, в роботі розглянуто такі індекси, як:

- 1) Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom), що розраховується Wall Street Journal і Heritage Foundation;
- 2) Індекс залучення у світову торгівлю (Enabling Trade Index) за даними Всесвітнього економічного форуму;
- 3) Індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) за даними Всесвітнього економічного форуму;
- 4) Індекс легкості ведення бізнесу (Doing Business) за даними Світового банку;
- 5) Індекс логістичної ефективності (Logistics Performance Index) за даними Світового банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В дослідженні наведено характеристику вибраним індексам та обґрунтовано важливість оцінки участі України в отриманні високих рейтингових позицій:

- 1) Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom), що розраховується Wall Street Journal і Heritage Foundation розкриває економічну свободу країн світу за 4 категоріями: ефективність права; діяльність влади;

регуляторна ефективність; відкритість ринку [5];

2) Індекс залучення у світову торгівлю (Enabling Trade Index) за даними Всесвітнього економічного форуму складається з 4 основних складових: доступ до ринків (на внутрішній та на зовнішній), адміністрування на кордоні (ефективність та прозорість процедур адміністрування), інфраструктура, операційне середовище [11];

3) Індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) за даними Всесвітнього економічного форуму відображає рівень конкурентоспроможності 141 економіки країн світу через 103 показники, структуровані в 12 тем, які охоплюють широкі соціально-економічні елементи, є: інститути, інфраструктура, впровадження ІКТ, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я, кваліфікація, ринок товарів, ринок праці, фінансова система, розмір ринку, динамізм бізнесу та інноваційні можливості [7];

4) Індекс легкості ведення бізнесу (Doing Business) за даними Світового банку, у межах якого проводиться аналіз правових норм, що застосовуються у відношенні до підприємств по 10 напрямках: створення підприємств, отримання дозволів на будівництво, підключення до системи електропостачання, реєстрація власності, отримання кредитів, захист міноритарних інвесторів, оподаткування, міжнародна торгівля, забезпечення виконання контрактів, вирішення питання неплатоспроможності [4];

5) Індекс логістичної ефективності (Logistics Performance Index) за даними Світового банку визначається на основі стандартизованої анкети, для онлайн-опитування в Інтернеті, і використовує аналіз основних компонентів для складання даних в єдиний індекс: митниця, інфраструктура, міжнародні перевезення, якість логістики та компетентність, відстеження, своєчасність [6].

1. Індекс економічної свободи – показник, котрий щорічно розраховується Wall Street Journal і Heritage Foundation для більшості країн світу починаючи з 1995 року. В основі розрахунку Індeksu – 12 факторів, котрі є основою економічної свободи країн світу, згрупованих у 4 категорії: ефективність права (права власності, ефективність судочинства та цілісність уряду); діяльність

влади (податковий тягар, державні витрати та фіскальне здоров'я); регуляторна ефективність (свобода бізнесу, свобода праці та монетарна свобода); відкритість ринку (свобода торгівлі, свобода інвестування та фінансова свобода) [9].

«Кожна з дванадцяти економічних свобод у цих категоріях оцінюється за шкалою від 0 до 100. Загальний бал країни отримується шляхом усереднення цих дванадцяти економічних свобод, причому кожній надається рівна вага» [5].

Адже «економічна свобода є основним правом кожної людини контролювати власну працю та майно. В економічно вільному суспільстві люди можуть вільно працювати, виробляти, споживати та інвестувати, як загодно. В економічно вільних суспільствах уряди дозволяють праці, капіталу та товарам вільно пересуватися, а також утримуються від примусу чи обмеження свободи понад межі, необхідні для захисту та підтримки самої свободи» [5].

Для цілей дослідження цікавим є аналіз категорії «відкритість ринку», адже саме цей показник оцінює свободу торгівлі, що є визначальним показником в сфері розвитку зовнішньої торгівлі країни. За даними Heritage Foundation [5] за рейтингом 2021 р. оцінка економічної свободи України становить 56,2, що робить її економіку 127-ю найменшою за рейтингом. Загальний бал України збільшився на 1,3 бали, головним чином через збільшення показника податкового навантаження.

Слід зауважити, що в 2021 р. рейтинг України дещо покращився в межах переважно невилітної категорії. «Щоб підтримати імпульс до більшої економічної свободи, уряду потрібно буде зміцнювати довіру інвесторів, продовжуючи вдосконалювати інвестиційний кодекс та проводячи глибокі та всебічні реформи для зміцнення верховенства закону та покращення захисту прав власності, судової ефективності, та цілісності уряду» [5]. Зважаючи на вплив Covid-19, рейтинг оцінює зміни, що відбуваються в економічних системах країн світу. Так, «станом на 1 грудня 2020 р. в результаті пандемії в Україні було 12 962 смертей, а за прогнозами економіка за рік скоротиться на 7,2%» [5]. Поряд з Україною близькі рейтингові позиції

займають такі країни, як: Джибуті (56,2), Нікарагуа (56,3), Гвінея (56,5), Бангладеш (56,5), Камбоджа (57,3) тощо.

Оцінюючи позицію України в світовому просторі, порівняємо загальний рейтинг всіх країн світу та європейських країн. Незважаючи на покращення позиції, Україна посідає останнє місце серед 45 країн європейського регіону, і її загальний бал нижчий за середні показники по регіонах та в світі. Аналізуючи дані, можна зробити висновок, що Індекс економічної свободи України з кожним роком зростає. На сьогоднішній день найбільшого значення Індекс досяг у 2020 та 2021 роках – 56,2, найменшого у 2011 році – 45,8. Тобто позиція України в рейтингу покращувалась – від 162 місця в 2010 р. до 127 місця в 2020 і 2021 рр. (рис. 1). Найнижче Україна опустилась у 2017 р. – на 166 місце.

Індекс економічної свободи доцільно аналізувати через розкриття його категорій: ефективність права, діяльність влади, регуляторна ефективність, відкритість ринку та підкатегорій. Розкриваючи їхній зміст, детально розглянуто категорію «Свобода торгівлі», що безпосередньо стосується дослідження. Цей індикатор показує відсутність тарифних та нетарифних бар'єрів, що впливають на імпорт та експорт. Оцінка свободи торгівлі базується на двох вхідних даних: середньозважена тарифна ставка та нетарифні бар'єри в торгівлі» [5].

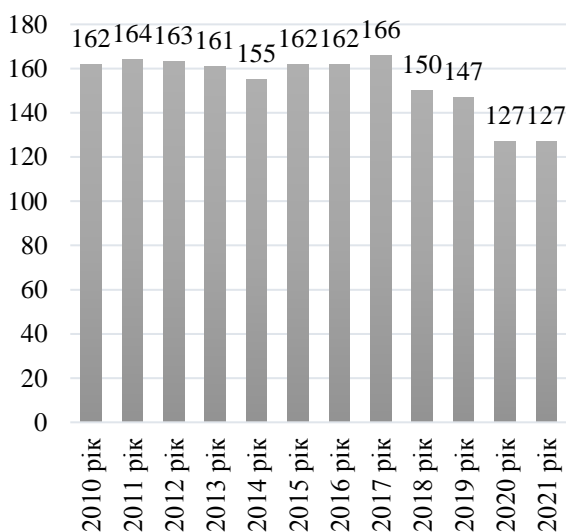

Рис. 1. Позиція України в Індексі економічної свободи за період 2010–2021 рр.

Джерело: [9]

«Ступінь нетарифних бар'єрів в режимі торгової політики країни, оцінюється використовуючи як якісну, так і кількісну інформацію. Обмежувальні правила, що перешкоджають торгівлі, дуже різняться, і їх характер ускладнює оцінку їх складності. Категорії нетарифних бар'єрів, що враховуються під час розрахунку категорії «Свобода торгівлі» включають: кількісні обмеження – квоти на імпорт; обмеження експорту; добровільні обмеження експорту; імпорт-експорт ембарго та заборон; зустрічна торгівля тощо; цінові обмеження – антидемпінгові мита; компенсаційні мита; коригування податку на кордон; змінні збори / квотні ставки; нормативні обмеження – ліцензування; побутовий вміст та вимоги до змішування; санітарні та фітосанітарні стандарти; норми безпеки та промислові стандарти; правила упаковки, маркування та товарних знаків; правила реклами та засобів масової інформації; інвестиційні обмеження – обмін та інші фінансові засоби контролю; митні обмеження – вимоги щодо попереднього депозиту; процедури митної оцінки; процедури митної класифікації; процедури митного оформлення; пряме державне втручання - субсидії та інша допомога; урядова промислова політика та заходи регіонального розвитку; державна фінансова науково-дослідна та інша технологічна політика; національні податки та соціальне страхування; політика конкуренції; імміграційна політика; політика державних закупівель; державна торгівля, урядові монополії та ексклюзивні франшизи» [5].

«В Україні діє 18 пільгових торговельних угод. Середньозважена тарифна ставка становить 2,9 %, діє 150 нетарифних заходів. Напруженість відносин з Росією продовжує знижувати більш динамічні інвестиційні потоки. Новий указ про спрощення процедури реєстрації іноземних інвесторів був прийнятий наприкінці 2019 р. Близько 65 % повнолітніх українців мають офіційні банківські рахунки» [5].

2. Індекс залученості до міжнародної торгівлі оприлюднюється з 2008 року в серії Глобальної сприятливої торгівлі, спочатку на щорічній основі, а починаючи з 2010 року – один раз на два роки. Індекс був розроблений у межах Програми сприяння торгівлі Всесвітнім економічним форумом за участю

провідних учених, партнерських організацій та компаній, для цілей дослідження розвитку світової торгівлі, вимірювання й порівняльного аналізу країн світу [8].

Індекс залучення у світову торгівлю складається з 4 основних складових сегментів: доступ до ринків (на внутрішній та на зовнішній), адміністрування на кордоні (ефективність та прозорість процедур адміністрування), інфраструктура, операційне середовище.

Кизим М. О., Полякова О. Ю., Крамарев Г. В., Леванда О. М. в своєму дослідженні розкривають характеристику складових Індексу залученості до міжнародної торгівлі.

Оцінюючи роль України в рейтингу досліджуваного індексу, варто вказати, що місце країни в 2016 р. порівняно з іншими роками (2012 та 2014) суттєво погіршилося. Зокрема, в 2016 р. – 95 місце (4.0 бали) з 136 країн світу; в 2014 р. – 83 місце (3.8 бали) з 138 країн світу; в 2012 р. – 86 місце (3.79 бали) з 132 країн світу.

Найвищі показники Україна мала в категоріях «доступ на зовнішній ринок» (5.5), що оцінює тарифні бар'єри, з якими стикаються країни експортери на цільових ринках, і їх переваги на цих ринках та «наявність і використання ІКТ» (4.4), що оцінює доступність та якість інформаційно-комунікаційних технологій у країні, а саме використання мобільного зв'язку та Інтернету населенням, компаніями, що здійснюють комерційні операції, та комунікаційну взаємодію Уряду з громадянами.

Найгірша ж ситуація з показниками «доступ до внутрішнього ринку» (3.3), що оцінює рівень та складність тарифного захисту країни, забезпечення її торговельною політикою та «доступність і якість транспортної інфраструктури» (3.4), яка включає виміри для кожного з чотирьох основних видів транспорту: автомобільного, повітряного, залізничного та морських портів.

Зважаючи на такі дані, найбільш проблемними факторами для імпорту були: корупція на кордоні (21.9); тарифи та нетарифні бар'єри (19.3); обтяжливі процедури імпорту (17.3); висока вартість або затримки, викликані внутрішніми перевезеннями (9.8); невідповідна телекомунікаційна інфраструктура

(8.7); висока вартість або затримки, спричинені міжнародними перевезеннями (8,0); злочин і крадіжки (7.8); вітчизняні технічні вимоги та стандарти (7.2) [11].

Натомість найбільшими проблемними факторами для експорту стали: визначення потенційних ринків збуту та покупців (16.7); труднощі із задоволенням вимог покупців щодо якості / кількості (11.3); доступ до торгового фінансування (11.3); технічні вимоги та стандарти за кордоном (9.8); невідповідна технологія виробництва та навички (8.8); доступ до імпортних ресурсів за конкурентоспроможними цінами (8.5); висока вартість або затримки, викликані внутрішніми перевезеннями (7.5); обтяжливі процедури на іноземних кордонах (7.3); висока вартість або затримки, спричинені міжнародними перевезеннями (5.7); тарифні бар'єри за кордоном (5.5); правила вимог походження за кордоном (4.3); корупція на іноземних кордонах (3.3) [6].

Як бачимо, аналіз Індексу залученості України в світову торгівлю дозволяє оцінити поточний стан ситуації в країні, що стосується розвитку зовнішньої торгівлі та ефективності реалізації механізмів державної зовнішньоторговельної політик. Щодо України, то суб'єкти господарювання стикаються з рядом перешкод в своїй діяльності, які спричинені

3. *Індекс глобальної конкурентоспроможності* відображає рівень конкурентоспроможності 141 економіки країн світу через 103 показники, структуровані в 12 тем. Кожен показник, використовуючи шкалу від 0 до 100, показує, наскільки економіка наближена до ідеального стану чи «межі» конкурентоспроможності. Показниками, які охоплюють широкі соціально-економічні елементи, є: інститути, інфраструктура, прийняття ІКТ, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я, кваліфікація, ринок товарів, ринок праці, фінансова система, розмір ринку, динамізм бізнесу та інноваційні можливості [12].

Всесвітній економічний форум, який вимірює конкурентоспроможність країн з 1979 року, визначає його як: «сукупність інститутів, політик та факторів, що визначають рівень продуктивності країни». Існують інші

визначення, але всі вони загалом містять слово «продуктивність» [12].

Звіт про глобальну конкурентоспроможність – це інструмент, який допомагає урядам, приватному сектору та громадянському суспільству співпрацювати для підвищення продуктивності та процвітання. Порівняльний аналіз між країнами дозволяє лідерам оцінити сфери, які потребують посилення, та побудувати скоординовану відповідь. Це також допомагає вивчити найкращі практики у всьому світі. Оцінки країн базуються насамперед на кількісних висновках міжнародно визнаних установ, таких як Міжнародний валютний фонд та Всесвітня організація охорони здоров'я, з додаванням якісних оцінок економічних та соціальних спеціалістів та вищих керівників підприємств [12].

Всі складові досліджуваного індексу об'єднані в 12 контрольних показників, що визначають національну конкурентоспроможність: якість інститутів, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність на ринку товарів і послуг, ефективність на ринку праці, розвиненість фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, розмір внутрішнього ринку, конкурентоспроможність компаній, інноваційний потенціал.

За даними Всесвітнього економічного форуму [12] найближча до межі конкурентоспроможності країна – Сінгапур (оцінка 84,8 зі 100). Інші економіки G20, що входять до першої десятки, це: США (2 місце), Японію (6 місце), Німеччину (7 місце) та Великобританію (9 місце). Азіатсько-Тихоокеанський регіон є найбільш конкурентоспроможним регіоном у світі, за яким слідує Європа та Північна Америка. США знизили рейтингову позицію порівняно з Сінгапуром в цілому, але залишаються інноваційним рушієм, посідаючи 1 місце у стовпі динаміки бізнесу, 2 – за інноваційними можливостями та 1 – за пошуком кваліфікованих працівників. Північні країни є одними з найбільш технологічно розвинених, інноваційних та динамічних у світі, а також забезпечують кращі умови життя та соціальний захист. Данія, Уругвай та Зімбабве збільшили свою частку відновлюваних джерел енергії значно більше, ніж

інші країни на відповідних рівнях конкурентоспроможності.

Щодо України, то її позиції в рейтингу конкурентоспроможності з роками дещо змінювалися (рис. 2). В 2020 р. (85 місце) порівняно з 2017 р. (81 місце) Україна опустилась на 4 позиції.

В ході дослідження розкрито сутність Індексу конкурентоспроможності України за основними його складовими. Україна погіршила свої позиції у 5 з 12 основних показників. Найбільше нами втрачено (19 пунктів) за складовою «Фінансова система», на 7 пунктів опустилась країна за показником, що характеризує здоров'я населення, та по 2 пункти – за показниками «Макроекономічна стабільність» і «Інноваційні можливості».

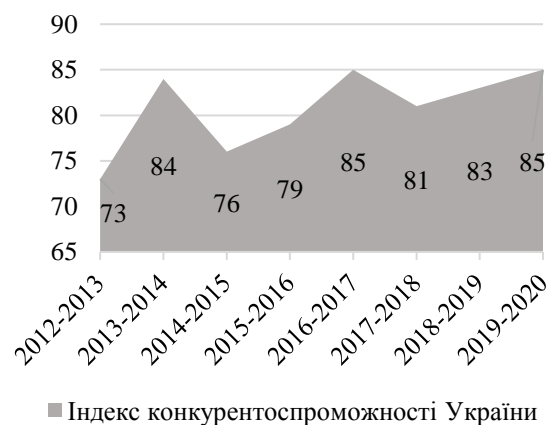

Рис. 2. Індекс конкурентоспроможності України з 2012 по 2020 рр.
Джерело: [12]

За деякими показниками країна покращила свої позиції: на 16 пунктів – «Товарний ринок»; на 7 пунктів – «Ринок праці»; на 6 пунктів – «Інститути».

Оцінюючи конкурентоспроможність України, можна визначити фактори, що впливають на соціально-економічний розвиток країни. Зокрема, до них віднесено: корупція, висока інфляція, неефективна державна бюрократія та ускладнений доступ до фінансів, високі податки та неузгодженість податкового законодавства, відсутність злагодженої системи регулювання валютного ринку, неякісна інфраструктура, низький рівень розвитку інновацій, низька якість охорони здоров'я тощо.

Як бачимо, більшість недоліків можна уникнути, якщо забезпечити внесення змін

до законодавства, що регулює питання зовнішньої торгівлі та міжнародних перевезень, використати ефективні та дієві механізми тарифного та нетарифного регулювання, забезпечити умови використання експортного потенціалу та створити підстави для нарощення доданої вартості готової продукції, що експортується.

4. *Рейтинг Doing Business* – це рейтинг інвестиційної привабливості країн світу, який складається кожного року Світовим банком. Основу Індексу складають показники, які оцінюють ключові сфери розвитку економіки в розрізі реформ та їх ефективності.

Проект, започаткований у 2002 році, розглядає вітчизняні малі та середні підприємства та вимірює норми, що застосовуються до них протягом їх життєвого циклу. Рейтинг ведення бізнесу охоплює кілька важливих сфер регуляторного середовища, що стосуються суб'єктів господарювання. Він надає кількісні показники щодо: регулювання започаткування бізнесу, роботи з дозволами на будівництво, отримання електроенергії, реєстрації власності, отримання кредиту, захисту інвесторів, сплати податків, зовнішньої торгівлі, забезпечення виконання контрактів та врегулювання неплатоспроможності, а також характеризує особливості працевлаштування [4].

Перше дослідження, опубліковане в 2003 році, охоплювало 5 наборів показників та 133 економіки. На сьогодні дослідження охоплює 11 наборів показників та 190 економік. «Оцінка країн по сприятливості умов ведення бізнесу здійснюється від 1 до 190. Високий рейтинг легкості ведення бізнесу означає, що нормативно-правові умови більш сприятливі для створення і функціонування місцевої фірми» [4].

За рік в Україні в загальному рейтингу покращилась позиція. «Від початку розрахунку рейтингу у 2006 р. Україна займала в ньому не найкращі позиції. Лише в 2015 р. країна потрапила до першої сотні. Найнижчу позицію Україна займала в рейтингу 2012 році 152 місце зі 183. Минулого року ми досягли найвищої позиції – 71 місце серед 190 країн світу. Хоча цього річний результат і непоганий, але далеко не найкращий навіть серед країн пострадянського простору. Серед

пострадянських країн: Литва – на 11 місці, Естонія – на 18, Латвія – на 19, Казахстан – 25, РФ – 28, Молдова – 48, Білорусь – 49» [3].

Підвищення країни в рейтинг відбулося за рахунок наступних факторів:

– Україна спростила процес отримання дозволів на будівництво: усунула вимогу про наймання зовнішнього спостерігача і запровадила систему онлайн-повідомлень (з 30-го на 20 місце за показником «Отримання дозволів на будівництво»);

– Україна спростила умови отримання електроенергії завдяки оптимізації випуску технічних умов і впровадженню системи географічної інформації (із 135-го на 128 місце за показником «Підключення до електромереж»);

– Україна спростила реєстрацію власності завдяки підвищенню прозорості системи управління земельними ресурсами (з 63-го на 61 місце за показником «Реєстрація власності»);

– Україна посилила захист міноритарних інвесторів, вимагаючи більш докладного розкриття даних про операції компаній із зацікавленими сторонами, які можуть бути пов'язані з мажоритарними власниками (із 72-го на 45 місце за показником «Захист інвесторів»);

– Україна скоротила час на імпорт завдяки спрощенню вимог сертифікації відповідності для автозапчастин (із 78-го на 74 місце за показником «Міжнародна торгівля»);

– Україна поліпшила доступ до кредитної інформації шляхом створення державного кредитного реєстру в Нацбанку (з 32-го на 37 місце за показником «Отримання кредитів») [3].

Однак, за такими не менш важливими показниками, як «Реєстрація бізнесу», «Забезпечення виконання контрактів», «Оподаткування», «Вирішення питань неплатоспроможності» позиції значно впали.

Показник «Міжнародна торгівля» фіксує час і витрати, пов'язані з логістичним процесом експорту та імпорту товарів, вимірює час і вартість (без урахування тарифів), пов'язаних із трьома наборами процедур – документальним дотриманням, дотриманням кордонів та

внутрішніми перевезеннями – в рамках загального процесу експорту або імпорту вантажу товару [4].

«Рейтинг Doing Business є інструментом для вимірювання: сприятливості бізнес-клімату (наскільки просто, легко, швидко та недорого можна започаткувати бізнес та вести його без надмірного втручання з боку держави в умовах чесної конкуренції); рівню підприємницької активності та рівню корупції (країни з хорошим Рейтингом зазвичай мають більш високий рівень підприємницької активності та більш низький рівень корупції); рівню конкурентоздатності країни (впровадження кращих світових практик з регулювання та поліпшення позиції країни веде до зростання економіки та покращення стандартів життя населення, як то створення нових робочих місць, зростання доходів)» [1].

Тому за допомогою оцінки даного рейтингу можна розкрити і вплив його основних складових на державну зовнішньоторговельну політику країни. Адже, як показало дослідження, на сьогодні у зв'язку з існуванням проблем в сфері формування вартості імпорту та експорту, термінів оформлення експортно-імпортних операцій на кордоні, існує необхідність перегляду та внесення змін в стратегію розвитку державної зовнішньоторговельної політики України.

5. *Індекс ефективності логістики* – індекс, що формується Світовим банком та розкриває питання здійснення постачання товарів та стан торгової логістики на національному та міжнародному рівні. Індекс визначається на підставі стандартизованої анкети, що будується як онлайн-опитування. Дослідження базується на результатах опитувань транснаціональних логістичних компаній, не враховуються думки споживачів і особливості окремих держав (наприклад, наявність виходу до моря, площа території країни тощо). Значення Індeksu коливаються від 1 до 5, де 1 – низькі показники логістики; 5 – високі показники.

Індекс ефективності логістики – це середньозважена оцінка балів за шістьма основними вимірами: 1) Ефективність процесу оформлення (тобто швидкості, простоти та передбачуваності формальностей) органами прикордонного контролю, включаючи мит-

ницю; 2) Якість торгової та транспортної інфраструктури (наприклад, порти, залізниці, дороги, інформаційні технології); 3) Простота організації відправлень за конкурентоспроможною ціною; 4) Компетентність та якість логістичних послуг (наприклад, транспортні оператори, митні брокери); 5) Можливість відстеження вантажів; 6) Своєчасність відправлення до пункту призначення в межах запланованого або очікуваного терміну доставки [6].

У 2018 році в оцінці індексу ефективності логістики взяли участь 160 країн світу. Україна ввійшла в десятку країн від 61 до 71 з показником 2.83, посівши 66 місце. Зокрема, Україна піднялась на 14 позицій в порівнянні з попереднім дослідженням, проведеним у 2016 році. До десятки даних країн входять: Аргентина, Еквадор, Кувейт, Іран, Сербія, Україна, Єгипет, Кенія, Мальта, Латвія та Казахстан.

У 2016 році Україна посіла 80 місце, ввійшовши в десятку країн від 75 до 85 з показником 2.74 бали, що свідчило про погіршення логістичної ефективності порівняно з минулим роком, відставання від інших країн, незважаючи на значний потенціал розвитку логістичної галузі. Серед 10 країн до переліку яких входить Україна найвищі позиції займають: Алжир з оцінкою 2.77 та Сербія – 2.76, найнижчі ж Гайана, яка посіла 85 місце з показником 2.67 та Мозамбик, Індекс якого – 2.68.

Висновки. Результати здійсненого дослідження дозволили визначити місце України в міжнародних рейтингах, що характеризують розвиток зовнішньої торгівлі:

1) за Індексом економічної свободи (Index of Economic Freedom), що розраховується Wall Street Journal і Heritage Foundation, Україна відноситься до країн із найнижчим рівнем свободи (в т. ч. торговельної) і характеризується як «переважно не вільна» країна;

2) за Індексом залучення у світову торгівлю (Enabling Trade Index) за даними Всесвітнього економічного форуму у 2016 році ситуація в Україні суттєво погіршилася – місце країни опустилося на 95 місце зі 136 країн порівняно з 2014 роком (83 місце);

3) за рівнем конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) за даними Все-

світного економічного форуму Україна посіла 85 місце у 2019 р. та втратила 2 позиції порівняно з 2018 р. Хоча другий рік поспіль покращуються позиції країни за критерієм «риннок товарів» – з 73-го на 57-ме місце;

4) за Індексом легкості ведення бізнесу (Doing Business) за даними Світового банку Україна займає найнижчі позиції серед країн-сусідів (64 місце у 2020 р.);

5) за Індексом логістичної ефективності (Logistics Performance Index) за даними Світового банку в 2018 р. Україна зайняла 66 місце, що свідчить про недостатній рівень розвитку транспортної інфраструктури (необґрунтовані витрати на обслуговування доріг, незадовільний фінансовий стан і управління державних залізниць, слабка надійність портів).

Це негативним чином позначається на розвитку експортно-імпорتنих операцій, інвестиційній привабливості країни та зацікавленості суб'єктів господарювання у виході на зовнішні ринки товарів і послуг.

Проаналізовані індекси відображають низьку якість інституційного середовища в Україні як передумови тінізації економічних відносин як загрози державної безпеки. В таких умовах активна політика державного втручання може сприяти зниженню розмірів тінізації економіки, проте в українських реаліях даний підхід не є найкращим, оскільки зарегульованість економічних процесів призвела суб'єктів господарювання до пошуку шляхів оптимізації такого впливу, особливо податкового.

Література

1. Аналітичний огляд «Місце України у рейтингу світового банку «Doing business». URL: <https://cutt.ly/tvAPms0>.
2. Białowas T. Wzrost znaczenia Chin w gospodarce światowej, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin Polonia. 2005. Vol. XXXIX. 8 sectio H. P. 113–126, 119. URL: <http://www.msg.umcs.lublin.pl/chiny05.PDF>.
3. Doing Business 2020. За рахунок чого Україна піднялась в рейтингу на 64 сходинку. URL: <https://bin.ua/top/241630-doing-business-2020-zaraxunok-chogo-ukrayina.html>
4. DOINGBUSINESS. Оценка Бизнес Регулирования. URL: https://russian.doingbusiness.org/ru/data/exploreeconomy/ukraine#DB_tab
5. Economic freedom. Country Rankings. URL: <http://www.heritage.org/index/ranking>

6. International scorecard. URL: <https://lpi.worldbank.org/international/scorecard>
7. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum, 2020. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
8. The Global Enabling Trade Report 2010. URL: <https://www.oecd.org/trade/aft/46303735.pdf>
9. The Heritage Foundation: Індекс економічної свободи. URL: <https://ueff.org/uk/indeksy/75-indeks-ekonomichnoi-svobody-ukrainy>
10. The WTO Data portal. URL: <https://data.wto.org/>
11. World Economic Forum The Global Enabling Trade Report 2016. URL: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/>
12. World Economic forum. Reports. URL: <https://www.weforum.org/reports>

References

1. Analitichnyy ohliad «Mistse Ukrainy u reytynhu svitovoho banku «Doing business». Retrieved from <https://cutt.ly/tvAPms0>.
2. Białowas, T. (2005). Wzrost znaczenia Chin w gospodarce światowej, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin Polonia. Vol. XXXIX. 8 sectio H. P. 113-126, 119. Retrieved from <http://www.msg.umcs.lublin.pl/chiny05.PDF> [in Polish].
3. Doing Business 2020. Za rakhunok choho Ukraina pidnialas v reytynhu na 64 skhodyнку. Retrieved from <https://bin.ua/top/241630-doing-business-2020-zaraxunok-chogo-ukrayina.html>.
4. DOINGBUSINESS. Otsenka Biznes Regulirovaniya. Retrieved from https://russian.doingbusiness.org/ru/data/exploreconomy/ukraine#DB_tab.
5. Economic freedom. Country Rankings. Retrieved from <http://www.heritage.org/index/ranking> [in English].
6. International scorecard. Retrieved from <https://lpi.worldbank.org/international/scorecard>.
7. Schwab, K. (2020). The Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum,. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.
8. The Global Enabling Trade Report 2010. Retrieved from <https://www.oecd.org/trade/aft/46303735.pdf>.
9. The Heritage Foundation: Індекс економічної свободи. URL: <https://ueff.org/uk/indeksy/75-indeks-ekonomichnoi-svobody-ukrainy>.
10. The WTO Data portal. Retrieved from <https://data.wto.org/>.
11. World Economic Forum The Global Enabling Trade Report 2016. Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/>.
12. World Economic forum. Reports. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports>.

ВЛИЯНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПОЗИЦИЙ УКРАИНЫ В МЕЖДУНАРОДНЫХ РЕЙТИНГОВЫХ ПОКАЗАТЕЛЯХ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ НА СИСТЕМУ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ТЕНИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ КАК УГРОЗЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В. В. Ксендзук, к. э. н., доцент, Т. П. Назаренко, к. э. н., доцент, И. В. Супрунова, к. э. н., доцент, Государственный университет «Житомирская политехника»

Методология исследования. Результаты получены за счет применения методов: сравнительного анализа и группировки – при обобщении роли и места Украины в международных рейтинговых показателях развития внешней торговли; анализа и синтеза – при характеристике международных рейтингов; индукции и дедукции – для обозначения выводов и обоснование целесообразности развития механизмов государственного управления внешнеэкономической деятельностью страны, учитывая изменения, происходящие в рейтинговых позициях ведущих международных показателей развития внешней торговли.

Результаты. Украина относится к странам с низким уровнем свободы (в т. ч. торговой) и характеризуется как «преимущественно несвободная» страна. Индекс логистической эффективности подтверждает недостаточный уровень развития инфраструктуры (необоснованные расходы на обслуживание дорог, неудовлетворительное финансовое состояние и управление государственными железными дорогами, слабая надежность портов). По Индексу вовлеченности в мировую торговлю ситуация в Украине существенно с каждым годом ухудшается. По уровню конкурентоспособности Украина потеряла 2 позиции, однако второй год подряд улучшается место страны по критерию «рынок товаров». По Индексу легкости ведения бизнеса Украина занимает низкие позиции среди по сравнению со странами-соседями. Полученные результаты свидетельствуют о низких позиции страны по сравнению с другими развивающимися странами, в проанализированных международных рейтингах и необходимость изменений в системе государственного управления внешнеторговыми отношениями в контексте тенизации национальной экономики.

Новизна. Осуществлена оценка состояния и развития внешней торговли Украины за определения страны в международных рейтингах: индекс экономической свободы; индекс вовлеченности в мировую торговлю; индекс конкурентоспособности; индекс легкости ведения бизнеса; индекс логистической эффективности.

Практическая значимость. Проанализированы международные рейтинги о состоянии и развитии внешней торговли Украины. Полученные результаты исследования являются основанием для совершенствования механизмов формирования и реализации государственной внешнеторговой политики, что положительно будет влиять на развитие экспортно-импортных операций, инвестиционную привлекательность страны и заинтересованность субъектов хозяйствования в выходе на внешние рынки товаров и услуг.

Ключевые слова: государственное управление, внешняя торговля, индекс экономической свободы, индекс вовлеченности в мировую торговлю, индекс конкурентоспособности, индекс легкости ведения бизнеса, индекс логистической эффективности, тенизация экономики, государственная безопасность.

INFLUENCE ON THE SYSTEM OF PUBLIC GOVERNANCE CHANGE OF UKRAINE'S POSITIONS IN INTERNATIONAL RATING INDICATORS OF FOREIGN TRADE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL ECONOMY SHADOWING AS A THREAT TO STATE SECURITY

V. V. Ksendzук, Ph. D (Econ.), Associate Professor, T. P. Nazarenko, Ph. D (Econ.), Associate Professor, I. V. Suprunova, Ph. D (Econ.), Associate Professor, Zhytomyr Polytechnic State University

Methods. The results are obtained through the use of methods: comparative analysis and grouping – in generalizing the role and place of Ukraine in international ranking indicators of foreign trade;

analysis and synthesis – in characterizing international rankings; inductions and deductions - to outline the conclusions and justify the feasibility of developing mechanisms for public management of foreign economic activity of the country, taking into account changes in the ranking positions of leading international indicators of foreign trade.

Results. Ukraine is one of the countries with the lowest level of freedom (including trade) and is characterized as a «mostly not free» country. The index of logistics efficiency confirms the insufficient level of development of transport infrastructure (unreasonable costs for road maintenance, unsatisfactory financial condition and management of state railways, poor reliability of ports). According to the World Trade Attraction Index, the situation in Ukraine is significantly deteriorating every year. According to the level of competitiveness, Ukraine has lost 2 positions, but for the second year in a row the country's place is improving according to the criterion of «goods market». According to the Ease of Doing Business Index, Ukraine ranks lowest among neighboring countries. The results obtained indicate a low position of the country, compared to other developing countries, in the analyzed international rankings and the need for changes in the system of public administration of foreign trade relations in the context of de-shadowing the national economy.

Novelty. An assessment of the state and development of Ukraine's foreign trade was made by determining the country's place in international rankings: index of economic freedom; index of involvement in world trade; competitiveness index; ease of doing business index; logistics efficiency index.

Practical value. International ratings on the state and development of Ukraine's foreign trade are analyzed. The results of the study are the basis for improving the mechanisms of formation and implementation of state foreign trade policy, which will positively affect the development of export-import operations, investment attractiveness of the country and the interest of businesses in entering foreign markets for goods and services.

Keywords: public administration, foreign trade, Index of Economic Freedom, Enabling Trade Index, Global Competitiveness Index, Ease of Doing Business Index, Logistics Performance Index, shadowing of the economy, state security.

Надійшла до редакції 16.03.21 р.